

АНТИСЕМИТИЗМЪТ В ГЕРМАНИЯ КАТО ДЪРЖАВНА ПОЛИТИКА (1933–1935)

КАЛИНА КОЛИБАРСКА

Kalina Kolibarska. ANTI-SEMITISM IN GERMANY AS A STATE POLICY (1933–1935)

The study strives to reveal both the manners and the methods, which have led to the entire exclusion of the Jews in German's society and the reduction of their legal entity from citizens with full rights to a mere serfs of the Reich in September 1935. The author has been cautious of that anti-Jewish actions in German society were instigated and carried through by SS squads and the Nazi party. Even though that anti-Semitism is the basis of Nazi ideology, in the first two years of Adolf Hitler's seizure of power, the Jews were not being the main targets. Their outcaste had been implemented gradually.

Антисемитизмът и Холокостът са широко интерпретирани теми в историческата литература. Подобно на Втората световна война, масовото унищожение на евреите е придобило статута не просто на събитие от миналото, а на социокултурно завещание, чиито страници продължават да бъдат актуални повече от половин век. Целенасоченото изстребление на един народ едва ли би имало такова отражение върху съзнанието на съвременното общество, ако не се бе случило в столетието, в което светът достига най-високото си развитие в информационно и технологично отношение, а човешкият живот претендира да е придобил по-висока стойност, откогато и да било в историята. Холокостът се превръща в проблематика не само за научните среди, а придобива общохуманна значимост, съизмерима единствено с най-големите познати трагедии. Моралната дилема се задълбочава и от факта, че целенасоченото избиване на един народ се извършва не някъде другаде, а в Германия – държавата, претендираща за едно от челните места в европейската култура и цивилизация.

Един от най-важните елементи на всяко историческо изследване е използването на документи от конкретното време. В случая това са различни речи и изказвания на Адолф Хитлер, които разкриват не само противоеврейските възгледи на Фюрера, а и показват пътя, по който се стига до законите от Нюрнберг през 1935 г. В настоящата студия са използвани и сборници от документи, разкриващи еволюцията на антисемитските възгледи на Националсоциалистическата германска работническа партия (НСГРП) и тяхната реализация на държавно равнище след 1933 г. Особено внимание е обърнато на антиеврейското законодателство в Германия след идването на националсоциалистите на власт. С цел по-пълното представяне на антисемитските настроения в Третия райх в периода 1933–1935 г. са разгледани рапортите на британския посланик в Берлин сър Хорас Ръмбълд, разказите на представители на различни международни организации, а така също и на очевидци, успели да се спасят от тоталитарния режим в Германия¹.

За да бъде по-пълнен образът на нацистката расова идеология, в студията са разгледани и книги на последователи на Хитлер, заемащи ръководни постове в създадените Институт за проучване на еврейския въпрос – д-р Фридрих-Карл Вийбе² и д-р Клаус Шикерт³.

Проблемът за причините и пътищата, по които се стига до Холокоста, са обект на изследване на много истории от целия свят. Един от най-сериозните изследователи е преподавателят в Оксфордския университет Мартин Гилбърт⁴. Използвайки голям набор от документи, той детайлно проследява съдбата на еврейското население в Германия след Първата световна война и най-вече след идването на НСГРП на власт. Подробно са разгледани санкциите и антиеврейските закони, приети в Германия в периода след 30 януари 1933 г., довели до изолирането на еврейството от социалния и икономическия живот на страната и накрая – неговото физическо унищожение.

Проблемът за геноцида над евреите в Германия и в окупираните от нея държави е подробно разгледан от професора от Чикагския университет с германски произход Карл Шлойнес в книгата му „Криволичещият път към Аушвиц“ (1972)⁵. Вниманието на автора е насочено към причините, довели до масовото избиване на еврейско население от Хитлер и неговите сподвижници. Той проследява метаморфозите на антисемитизма в Германия от края на XIX в. до появата на НСГРП на политическата сцена в Германия, а така също спира вниманието си и върху еволюцията на нацисткия антисемитизъм след 30 януари 1933 г. Според него през първите пет години от управлението на НСГРП Хитлер използва антисемитизма като оръжие в борбата си за власт, възплаъквайки в образа на евреина страховете на различните социални групи. За работника той е „алчният капиталист“, отговорен за социалната несправедливост и мизерията; за буржоазията той е фанатизиращият болшевик, чиято цел е да разруши устоите на държавата.

През 1998 г. излезе книгата „Доброволните палачи на Хитлер“ на преподавателя в Харвардския университет Даниъл Голдхейгън⁶. Този труд

предизвика доста полемика сред чуждите автори. Обект на изследване са не толкова расистките идеи на Хитлер и НСГРП, колкото антисемитизма на обикновения германец. Според автора именно той е виновен за масовото унищожаване на евреи в Германия по време на нацисткия режим, тъй като антисемитизмът е характерна черта на германската народопсихология. Появата на Хитлер и Националсоциалистическата партия на политическата сцена е логичен етап от развитието на германското общество, а Холокостът е кулминацията на антиеврейските чувства, пуснали дълбоки корени в съзнанието на обикновения човек.

Много автори разглеждат антисемитизма на Хитлер и нацистката партия в контекста на по-общи проблеми. Английският журналист Пол Джонсън например изследва антиеврейските прояви в Германия и Холокоста като част от историята на евреите⁷; професорът от университета във Върмонт Ралф Хилбърг разглежда съдбата на германските евреи в контекста на съдбата на техните събратя в европейските страни, окупирани от Вермахта⁸. Германският журналист и писател Йоахим Фест, един от най-изтъкнатите изследователи на Третия райх⁹, обръща внимание на антисемитските идеи на Хитлер и неговите сподвижници като част от общата идеология на Нацистката партия.

Един от учените, оказали най-голямо влияние в изследването на историята на националсоциалистическа Германия, е Уилям Ширър, а трудът му „Възход и падение на Третия райх“ е основополагащ за проучванията в тази насока¹⁰.

За разлика от западната историография, която подробно изследва отделните аспекти на въпроса за унищожението на еврейското население по време на Хитлеровия режим, българската историческа литература разглежда проблема в контекста на общото развитие на нацистка Германия като част от външната и вътрешната политика на Хитлер. Някои автори например разглеждат антисемитизма на Фюрера като един от елементите на тоталитарната идеология и пропаганда¹¹.

В предлаганата студия са използвани различни трудове и статии, засягащи определени страни от антиеврейската политика на Германия – законодателство¹², образование, пропаганда¹³.

Настоящата студия е част от по-обширно дисертационно изследване на тема „Антисемитизмът в Германия: идеология и политика (1919–1935)“. Интересът ми към тази тема беше провокиран от факта, че идеята-фикс на един човек, пък било той и един от най-жестоките диктатори в историята на Европа, се превръща в организирана държавна политика, вследствие на което са избити близо 6 милиона души. Този геноцид на еврейското население се извършва в една от държавите, заемащи челно място в Европа в културно и цивилизационно отношение, което прави проблема не само исторически, а и морален.

Целта на студията е да разкрие пътя и начините, по които се стига до цялостното изключване на евреите от германското общество и тяхното правно конституиране от пълноправни граждани на Германия до поданици на Райха през септември 1935 г. Внимание е обърнато и на противоев-

рейските прояви в германското общество, провокирани и поддържани от шурмовашките отряди и Националсоциалистическата партия.

Въпреки че антисемитизмът е в основата на нацистката идеология, евреите не са основната мишена в първите две години след поемането на канцлерския пост от Адолф Хитлер. Тяхното изключване от обществения и социалния живот на страната става постепенно.

* * *

На 30 януари 1933 г. Адолф Хитлер е назначен за канцлер на Германия. През следващите дванадесет години светът ще стане свидетел на една от най-кръвавите диктатури в историята на двадесетия век. Взимайки властта в ръцете си, водачът на германските националсоциалисти най-сетне има възможността да осъществи своите идеи, които толкова време проповядва по събрания и конгреси на партията в периода на Kampfzeit (този термин се употребява от нацистите за живота на Хитлер преди да вземе властта). Основната движеща сила в идеологията на Хитлер и НСГРП в годините преди 1933 г. е антисемитизмът като част от расизма, пропагандиран още от 1920 г. Тази пропаганда, водена по улиците и чрез пресата, развива подробно темата за пагубното влияние на евреите върху германците¹⁴.

Още през 1922 г. в частен разговор с майор Йозеф Хел Хитлер казва: „Тоталното унищожение на евреите ще бъде моята първа задача.“¹⁵ Бъдещият фюрер обяснява, че всяка революция, и неговата в това число, се нуждае от концентриране на враждебността и освобождаване на „чувството на омраза на широките маси“¹⁶. Всички съществуващи неприязни трябва да бъдат олицетворени с един-единствен Враг, в чийто образ всеки може да открие личните си страхове и емоции. В същото време обаче индивидуалните усещания се обединяват с тези на другия и на още милиони германци в една обща омраза¹⁷. Хитлер превръща евреина в обекта, върху който се излива тази ненавист не само поради своите лични убеждения, а и воден от рационални политически сметки. „Борбата срещу евреите“, продължава лидерът на НСГРП, „ще бъде до толкова успешна, доколкото получи широка популярност“¹⁸. Една от най-характерните черти на антисемитската политика на Фюрера в първите години след като поема управлението на държавата е съчетаването на емоционалната ненавист, която изпитва към евреите, с чистия политически практицизъм. Въсъщност такъв подход към юдейския проблем се наблюдава още през 1919 г., когато ефрейтор Хитлер за първи път писмено изразява своите противоеврейски убеждения. „...Антисемитизмът, базиран на чисто емоционална основа, ще намери своя решителен израз чрез погрома. Антисемитизмът, базиран на разума, трябва да поведе към борба и елиминиране на привилегиите на евреите...“¹⁹

Двата мотива за Хитлеровата антиеврейска политика се въплъщават и в две различни форми на насилие. От една страна, е спонтанното, свръх-емоционалното и неконтролируемото насилие, извършвано от шурмовашките на СА (Sturmabteilung) и от обикновените германци. От друга, е нали-

це хладнокръвен, легален и регулиран от държавата систематичен терор, изразяващ се чрез приетите закони и полицейските действия. Колкото повече подсилва своите позиции във властта, толкова по-бързо новият канцлер изоставя емоционалния елемент и съсредоточава вниманието си върху легализирането на репресивния апарат. През първите шест години от управлението на Хитлер и НСГРП до началото на Втората световна война съществува относителен баланс между двата вида насилие. След избухването ѝ през 1939 г. обаче надделява терорът, произлизащ от държавата²⁰.

В първите няколко седмици след качването на Хитлер на канцлерския пост евреите не са възприемани като основна заплаха за режима. Вълнатата на терор, която вилнее по улиците на Германия през февруари и март 1933 г., не засяга особено евреите²¹. Националсоциалистите и по-точно отрядите на СА виждат основния враг в лицето на комунистите и социалдемократите, т. е. политическите врагове на НСГРП. Още през 1932 г. нацистите излизат с изявление, че „ако НСГРП има абсолютно мнозинство, юдеите веднага ще бъдат лишени от техните права по законов път. Ако обаче НСГРП влезе във властта в коалиция, правата на германските евреи ще бъдат подкопани посредством административни мерки“²².

Когато Адолф Хитлер идва на власт, неговият антисемитизъм е „притеснен“ от два фактора. Преживяла две икономически кризи през последните десет години (инфлацията от 1922/23 г. и депресията седем години по-късно), германската икономика се нуждае от незабавни стабилизационни мерки. Основният източник на средства за Германия са чужди фирми и правителствени организации. За да успокоят международното мнение, Хитлер и обкръжаващите го първоначално се въздържат от държавните форми на насилие спрямо еврейството. Прилагани са методи, използвани в Испания през XIV и XV в. Държавата подкрепя индивидуалните акции срещу евреите, без да се намесва пряко, а след това ги използва като претекст за въвеждането на легални мерки срещу тях²³.

В първите дни на своето управление Хитлер изоставя „биологичните“ си планове за евреите. Неговата основна задача е да укрепи позициите на партията си в новото правителство. В оглавявания от него кабинет влизат само още двама нацисти – Вилхелм Фрик, заемащ поста министър на вътрешните работи, и Херман Гьоринг като министър без портфейл (но и като министър на вътрешните работи на Прусия, т. е. държи в ръцете си полицията на Берлин). За да може да осъществи партийната програма, приета още през 1920 г., на Хитлер му е нужна много по-широка подкрепа. Затова в първите дни на февруари 1933 г. той насочва енергията си за осигуряването ѝ и еврейският въпрос остава на заден план.

Хитлер започва чистка в държавния апарат и полицията. Левият печат е поставен под цензура. Освен печатния орган на комунистите „Роте Фане“, „удари от властта“ получават и вестниците на бившата Демократична партия (тогава вече преименувана в Държавна партия) и „Център“²⁴. На 5 февруари 1933 г. е издаден извънреден декрет, с който се експроприират всички сгради и печатни издания на Германската кому-

нистическа партия (ГКП). Следва уреждане на сметки с другите политически противници. Един от арестуваните – някой си Бернщайн – е наказан с 50 камшика затова, че е комунист и с още 50 затова, че е „и евреин“²⁵. В тези първи дни от управлението на националсоциалистите са убити над 30 души.

Хитлер има до себе си верни сподвижници, които му помагат по пътя към изграждането на диктатурата – кафяворизниците от СА. По това време броят на шурмоваците нараства до три-четири милиона души²⁶. Възходът на тези отряди се свързва с името на Ернст Рьом. Той не само успява да увеличи членската маса на СА, а и превръща отрядите във фанатизирана армия²⁷. Основният контингент е съставен от работници, останали без средства за препитание, банкрутирали собственици на магазини, криминално проявени личности, безработни студенти и т. н. За поделенията на СА терористичната разправа с противниците на режима започва още в първите дни след 30 януари 1933 г. Уличните сблъсъци, размириците, нападенията срещу комунисти, демократи и евреи стават ежедневие за шурмоваците²⁸. Отрядите на СА са толкова важни за Хитлер най-вече с това, че са преди всичко инструмент за терор, а не пазители на идеологическата чистота на партията. Те са обучени за тази си роля още през 20-те години.

Подпалването на сградата на Райхстага на 27 февруари 1933 г. се използва от нацистите като повод за провеждането на масови арести на комунисти и социалдемократи, а вкарването в затвора става „по усмотрение“ и без съд. Арестувани са няколко хиляди души²⁹. Германската парламентарна система изживява своите последни мигове. На 28 февруари Хинденбург издава указ „За защита на народа и държавата“, чрез който отменя основните свободи на обществото. Много чуждестранни дипломати и журналисти стават свидетели на терора по улиците. В началото на март 1933 г. е открит и първият концентрационен лагер – в малкото село Дахау, близо до баварската столица Мюнхен. „Лагерът, празни земянки в пясъчни ями, е ръководен от части на местния Schutzstaffel (SS) [отбранителен отряд – СС], който вече си е спечелил слава като един от най-свирепите и брутални SS-взводове в Бавария.“³⁰ През март 1933 г. Дахау е разширен, за да може да поеме 5000 затворници. Той става първият опитен полигон, където се отработва системата за наказания и други психологически издевателства над затворниците³¹. През първите седмици на нацисткото управление в него влизат предимно политически противници на властта – комунисти, социалисти, опозиционни лидери, та дори и духовни лица. Това съвсем не означава, че евреите са „пропуснати“. По време на Втората световна война Дахау става известен като един от най-ужасните концлагери, в който се провеждат медицински опити над арестуваните. Само в периода 1941–1942 г. в баварския лагер са осъществени над 500 експеримента с живи хора³².

За по-малко от два месеца Хитлер успява да се „окопае“ във властта достатъчно, за да пристъпи към изпълнението на нацистката програма. На 5 март 1933 г. са проведени предсрочни избори за Райхстаг, в

които НСГРП печели 43,9% от гласовете, или 288 места в парламента. Пет дни по-късно, на 9 март, „конституционното правителство“ нарежда ареста на депутатите комунисти³³. Укрепването на нацистките позиции продължава. На 13 март е обявено, че партийното знаме трябва да се поставя до националния флаг. С друг декрет същия ден е създадено Министерство на пропагандата, а д-р Гьобелс е назначен за райхсминистър³⁴. Месец март е наситен със събития, които са прелюдия към една от най-големите хуманитарни катастрофи. 23 март 1933 г. се оказва ключова дата в историята на Германия. Тогава Райхстагът гласува извънредни пълномощия на правителството и правото да управлява страната чрез декрети през следващите четири години. След този акт цялата власт вече е в ръцете на Националсоциалистическата германска работническа партия, а нейният лидер става Фюрер на целия германски народ (пост, официализиран след смъртта на Хинденбург – 4 юли 1934 г.). Хитлер вече е достатъчно силен и получава възможност да реализира планове си за евреите.

Антисемитската политика на нацистите след влизането им във властта е логично продължение на изповядваните от тях противоеврейски идеи преди 1933 г. От една страна, антисемитизмът се изразява в „спонтанни“ вербални и физически атаки срещу евреите, извършвани както от отряди на СА, така и от обикновени граждани. Едновременно с това започва издаването на постановления и сурови законови ограничения на правата на евреите в Германия. Тези мерки се предприемат на държавно ниво. Двете направления на противоеврейската политика, водена в Германия след 30 януари 1933 г., са всъщност реализация на един дълго обмислян план, чиято цел е избиването на юдеите и „освобождаването“ на германците от тяхното порочно влияние. Обединяващата линия между двата вида антисемитизъм е общественият консенсус относно нуждата от елиминирането на евреите от социума³⁵.

Терорът срещу цялото еврейско население в Германия не закъснява. На 11 март еврейски магазини в Брауншвайг са плячкосани. Два дни по-късно всички адвокати и съдии с еврейско потекло са буквално изхвърлени от съда в Бреслау. В статия от 27 март 1933 г. британският вестник „Манчестър Гардиън“ споменава за арестуването на трима евреи в Берлин от штурмоваци, при което са им взети всичките пари, а след това са „бити жестоко, до кръв с гумени палки и захвърлени на улицата в безсъзнание“³⁶. Срещу евреите се действа и с т. нар. Einzeloperationen, или индивидуални операции, които са провеждани специално срещу съдържателите на магазини, равини и други представители на еврейската общност. „Значителен брой хора са арестувани без каквато и да е било причина – си спомня Бено Кoen, очевидец на събитията и един от оцелелите по време на нацисткия режим – и повечето от тях бяха евреи.“³⁷ Ето какво пише в своя доклад американският консул в Лайпциг Ралф Бърсер: „Преди няколко седмици униформени нацисти нахлуха в еврейската молитвена сграда, провалиха вечерната служба и арестуваха 25 богомолци...

Нападатели, облечени в нацистки униформи, изпочупиха стъклата на 18 еврейски магазина в Хемниц...³⁸

В голяма част от германските градове има лозунги, които призовават: „Евреите от цял свят се опитват да разрушат Германия!“ и „Германски народо, защити се! Недей да купуваш от евреите!“³⁹. Вербалните нападки срещу евреите стават нещо съвсем нормално за германското общество. Във Франкония например на указателните табели пред много села и градове, на входовете на ресторанти, бирарии и кафенета могат да се прочетат следните надписи: „Евреи не са желани тук“, „Евреи влизат в града на свой риск“, „Забранено е влизането на евреи“ и много други⁴⁰.

Спорадичните атаки срещу еврейското население постепенно се превръщат в масов терор. Жестокостта на неговите по-късни прояви обаче далеч надхвърля уличните побои и счупените витрини. Само за няколко години инцидентните нападения се превръщат в Холокост – тоталното избиване на евреи, станало характерна черта на германската политика в периода 1933–1945 г.

Основен инициатор на този терор в цяла Германия са отрядите на SA. Те организират серия от бойкоти в бастiona на нацистите Прусия (повече от 75% от населението в провинцията дава гласа си за НСГРП), насочени срещу еврейския бизнес и практикуващите свободни професии евреи. Съпътствани със заплахи, тези бойкоти създават климат, изпълнен със страх, който рефлектира както върху еврейското население, така и върху нееврейското. Много германци се страхуват да разговарят продължително време с юдеи, да пазаруват от техните магазини или да ползват услугите им⁴¹.

Спорадичните атаки срещу евреите много скоро добиват организирана форма. На 1 април 1933 г. в цяла Германия е проведен бойкот срещу еврейски магазини и заведения. Макар да не е организиран от правителството и официално да не се подкрепя от него, този бойкот се ползва с протекциите на управляващите. По време на тази първа организирана акция срещу евреите отново проличават двете начала в антисемитските убеждения на Хитлер. От една страна, бойкотът поставя началото на процеса на прочистване на германското общество от „нездрави“ елементи, за което лидерът на НСГРП призовава още от 1919 г., а от друга – чрез него ще бъдат елиминирани конкурентите на германските производители и търговци и по този начин ще бъде нанесен сериозен удар върху икономическите позиции на евреите.

Във връзка с провеждането на бойкота е създаден четиринадесетчленен организационен комитет (Централен комитет за защита срещу еврейските акции и пропаганда за бойкот) начело с гаулайтера на Франкония и издател на антисемитския вестник „Дер Шурмер“ Юлиус Шрайхер. Нацисткят официоз „Фьолкишер Беобахтер“ започва активна пропаганда за предстоящото събитие още от края на месец март, когато във вестника излизат статии със заглавия като „Бойкотиране на евреите“, „Да разбием световния враг“ и „Започна отбранителната война“. На 29 март в същия печатен орган е публикуван Манифест на Националсо-

циалистическата партия, който започва с изявлението, че „след 14-годишно несъгласие, германският народ най-сетне се е измъкнал от марксистко-еврейското блато“⁴². Освен че се изтъква толерантността на Германия към евреите и търпението ѝ към тях през вековете, в този манифест се дават и доста обширни инструкции към местните организации за методите, които трябва да бъдат използвани по време на бойкота:

„1. Акционните комитети във всяка местна организация или подразделение на НСГРП са създадени, за да изпълнят ефективно планирания бойкот срещу евреите, еврейските стоки, еврейските лекари и еврейските адвокати.

2. Акционните комитети са длъжни да осигурят максимална защита на всички чужди граждани, без значение от тяхната раса или вяра... Бойкотът е изцяло предпазна мярка срещу германското еврейство.

3. Акционните комитети са длъжни да популяризират бойкота чрез пропаганда... Германецът не бива повече да купува от евреин... Бойкотът трябва да бъде генерален. Той трябва да бъде поддържан от целия германски народ и да удари еврейството по най-чувствителното място.

[...]

8. Бойкотът трябва да бъде координиран и трябва да започне навсякъде по едно и също време... От момента на започването на бойкота населението да се предупреждава да не влиза в еврейски магазини. Началото на бойкота ще бъде обявено чрез афиши, пресата и други. Бойкотът ще започне в събота, 1 април, точно в 10 часа.

Той ще продължи, докато водачите на партията не решат да го спрат.“⁴³

От 1-ва точка на този документ става ясно, че бойкотът е насочен срещу икономическите позиции на германското еврейство. Затова би било интересно да се проследят някои цифри за процентното участие на евреи в стопанския и професионалния живот на Германия.

Безспорно социално-икономическите позиции на евреите в Германия са много добри. Те заемат водещи позиции в средния бизнес – това се определя от възможностите, които предлага бързото развитие на германската индустрия в края на XIX в. През 1933 г. над 147 000, или близо 30% от германските евреи работят в търговията. Интересен е един факт от статистиката по това време – само 2% от евреите са заети в банковото дело или са борсови агенти⁴⁴.

Освен в търговията евреите са широко представени и в сферата на услугите и на свободните професии:

Професия	Общ брой на заетите за цяла Германия	Евреи	
		Брой	%
Адвокати	18 000	3 000	16
Лекари	51 000	5 500	10
Университетски преподаватели	5 000	200	3
Журналисти и писатели	17 000	900	5
Счетоводители	13 000	515	4
Танцьори, актьори, художници	23 000	703	3
Търговски представители и агенти	216 000	24 000	9

*Статистика на Германския райх от 16 юли 1933 г. Цит. по:
Schleunes, p. 38.

Както бе посочено по-горе, бързата индустриализация на Германия, еманципацията на евреиството в края на миналия век и, разбира се, афинитет на този народ към интелектуалния труд определят и неговото социално-икономическо положение в обществото. В този смисъл рядко може да се видят в статистиката данни за евреин работник, миньор или земеделец. Това може да се обясни преди всичко с факта, че евреите винаги са били малцинство в дадено общество и като такова те са имали ограничен „достъп“ до обикновените занаяти и начини за изкарване на прехраната. Затова те са се захващали с дейности, които не са особено популярни за момента, но които по-късно стават доста доходни – ювелирство, лихварство, търговско посредничество, киноиндустрия и др. Безспорно евреите са и доста находчиви и предприемчиви, което допълнително повишава социалния им статус. Интересно е обаче да се види какво е мнението по този въпрос на някои нацистки автори. Според д-р Фридрих-Карл Вийбе, директор на Института за проучване на еврейския въпрос в Берлин, „едностранчивата социална структура на евреиството“ се дължи на факта, че то е „едно дърво без корени, без здрава връзка със социалния живот...“⁴⁵ Всъщност това твърдение не е ново – то е познато още от книгата на Адолф Хитлер „Моята борба“, където бъдещият фюрер доста подробно обяснява как евреинът няма нито собствена държава, нито собствена култура и цивилизация, тъй като няма идеализъм, така необходим за изграждането на едно здраво общество със силни традиции. „Ръчната работа, земеделието, занаятчийството и някои други отрасли бяха винаги съзнателно избягвани“⁴⁶ от евреите, тъй като „те предпочитаха да се занимават с търговия на добитък, зърнени храни..., а преди всичко с кредити и парични сделки, все с цел да тропат големи печалби без тежък труд“⁴⁷.

Трябва да се подчертае, че авторите, изповядващи националсоциалистически идеи, дават точни факти и цифри за процентното участие на

евреите в социално-икономическия живот на Германия – те съвпадат почти напълно с посочената по-горе статистика. Тълкуването на тези факти обаче е различно. За нацистките автори големият брой на евреите, участващи в сферата на услугите, търговията, изкуствата и т. н., свидетелства за тяхната „зараза и поквара“, пъзнала из целия социален организъм, а не, че те са станали интегрирана част от германското общество. Подобни тълкувания не учудват никого, тъй като те са основната част от пропагандния апарат на всяко тоталитарно общество и служат като инструмент за моделиране съзнанието на отделния индивид. Чрез културата и изкуството наложените със сила идеологически догми придобиват „нов“ облик⁴⁸ и проникват във всички области на обществото.

С лозунга „Германски народе, защити се! Недей да купуваш от евреите!“ бойкотът започва в 10 часа сутринта в събота, 1 април – юдейският религиозен празник Шабат. Щурмоваци застават пред еврейски магазини с плакати, „предупреждаващи“ германците да не влизат. Давидовата звезда – жълта на черен фон – е изрисувана по вратите и прозорците на хиляди магазини. Навсякъде са изписани думата Jude, емблемата на нацистите – свастика, лозунги като „Погубете Юда!“, „Евреи, въл!“ и „Марш в Палестина/Иерусалим!“⁴⁹.

„На всеки еврейски магазин – пише лейди Ръмбълд, съпругата на британския посланик в Берлин сър Хорас Ръмбълд – беше залепена голяма табела, която предупреждаваше хората да не купуват оттам. В много случаи специална бележка гласеше, че в тези магазини се предлага зле платена работа и доста често можеха да се видят карикатури на еврейски носове.“⁵⁰

През деня на бойкота един евреин е убит. След спор с щурмовак адвокат на име Шум е прибран от СА и разстрелян. В по-големите градове бойкотът преминава според плановете. Във Франкфурт на Майн например, постовите около еврейските магазини са поставени точно в 10 часа. Указанията, дадени на местните щабове, се изпълняват най-акуратно, а някъде дори се излиза от техните рамки. Показателен е случаят в местния университет, където осемдесетина младежи нахлуват и буквално изхвърлят студенти и преподаватели евреи от страдата⁵¹. Американският консул в Лайпциг съобщава, че там престаралите се активисти на НСГРП започват бойкота още на 31 март, атакувайки няколко магазина. На 1 април по улиците на града преминава конвой от 115 „арестувани“ евреи, а техните пазачи призовавали към бойкот. Консултът съобщава и за много случаи на телесно малтретиране и заплахи, особено срещу полски евреи⁵². Информация за подобни случаи споменава и в „Таймс“. В Берлин обаче, където е пълно с представители на чуждестранния печат и с много дипломати, бойкотът не се реализира напълно. Освен че започва един час по-късно от обявления, патрули са поставени само при входовете на по-големите магазини и ресторанти, а някои предприятия погрешно са отбелязани като еврейски⁵³.

Притиснат от международната общественост и от някои членове на кабинета, както и от Хинденбург, Хитлер е принуден да обяви, че бойко-

тът ще продължи само един ден. В реч от 31 март Гьобелс, вече министър на пропагандата, оправдава този обрат в политиката на ръководството на НСГРП, изтъквайки, че този бойкот е „генерална репетиция за редица бъдещи мероприятия“⁵⁴.

Бойкотът разкрива реалната стопанска обстановка в Германия. По време на бойкота, водени от икономически съображения, нацистите са принудени да защитават няколко еврейски склада⁵⁵. Объркването става още по-голямо, когато през юни новият министър на финансите Курт Шмит моли Хитлер да одобри отпускането на правителствен заем, с който да се спаси втората по големина германска верига от магазини, собственост на евреина Херман Тайц. Хитлер е принуден да прави избор между идеологията за расовата чистота и нуждите на момента. След двучасов размисъл Хитлер избира второто⁵⁶.

През март–април 1933 г. новият канцлер все още чувства позицията си във властта несигурна, а себе си – зависим от международните институции.

Натискът от чужбина кара нацистите да поомекнат. На 31 май 1933 г. „Ню Йорк Таймс“ пише, че консултът на Обществото на народите е възмутен от антиеврейските мерки в Горна Силезия⁵⁷. Няколко седмици по-късно, по време на конференция в Лондон по икономически въпроси, външният министър Фон Нойрат отбелязва нарастването на дипломатическата изолация на Германия. Причината е антиеврейската политика, която се провежда в страната⁵⁸. Интересно е едно съобщение на английския посланик в Берлин Ръмбълд, в което се казва, че от осъдителното поведение на нацистите са шокирани не само дипломатическите среди в Германия, а и отделни хора, членове на НСГРП.

„Пропагандата ни помага да вземем властта. Пропагандата ни помага да удържим властта. Пропагандата ни помага да завоюваме целия свят“. Това са думи на Йозеф Гьобелс⁵⁹ и с тях се разкрива една важна част от структурата на тоталитарната държава изобщо и в частност – на Германия при управлението на Хитлер и Националсоциалистическата партия. Пропагандата и манипулирането на общественото мнение се включват с пълна сила по време на антиеврейската кампания не само през април 1933 г., а и при по-късните акции. В библията на националсоциалистите „Моята борба“ Хитлер отделя доста редове на този проблем. Всъщност идеите му съвсем не са оригинални и авторски. Както и всичко друго от идеологията си, Хитлер „черпи“ от някой друг. За ръководенето на масите и пропагандата този извор се оказва психологът Гюстав Лъбон и неговата книга „Психология на тълпите“. На базата на изследванията на френския доктор Хитлер определя няколко основни правила при воденето на пропаганда. Първото е, че „тя трябва да се ограничава до няколко цели и да се повтаря постоянно“⁶⁰. Една от тези цели, както е известно, е „световният еврейски заговор“, който нацистите ще разгрозят. Вторият принцип, посочен от лидера на НСГРП, е, че пропагандираните идеи трябва да са адресирани към тълпата, а не към интелектуалца⁶¹. Попаднал сред морето от хора, отделният човек се превръща

„в песъчинка сред много други, които вятър издухва на воля“⁶². Според Лъобон като част от тълпата отделната личност „слиза с няколко стъпала по стълбата на цивилизацията“⁶³ и се превръща във варварин, независимо от индивидуалните си умствени качества. Хитлер пише, че големината на тълпата определя духовното равнище на пропагандата. Затова не е чудно, че пропагандата на националсоциалистите в частност и на тоталитарните режими въобще е строго подчинена на това правило⁶⁴.

Друго основно правило на пропагандата, според Хитлер, е, че тя трябва да си служи с полюсни представи, с бяло и черно⁶⁵.

Типичен пример за противопоставянето в политическата пропаганда е мотото на създадения от Гьобелс вестник „Дер Ангриф“: „За потиснатите – срещу потисниците!“⁶⁶. В нацистката преса евреите са представени по възможно най-отблъскващия начин; на тях са приписвани много пороци и грехове. Вестникът на Юлиус Шрайхер „Дер Щурмер“ е „изпълнен с най-просташки карикатури на евреи“⁶⁷, в него се поместват различни разкази за сексуални извращения на евреите и т. н.

Следвайки тези принципи неотменно и прибавяйки към тях известна доза насилие, Хитлер и останалите лидери на НСГРП успяват да изградят една перфектна пропагандна машина, която обхваща всички клонове на обществото. Чрез непрекъснато повтаряни лозунги срещу еврейското зло те изграждат образа на Врага, срещу когото трябва да се концентрира омразата на обществото.

Още при обявяването на бойкота се казва, че той е партийно мероприятие, а не държавен акт. Въпреки това обаче, властта не само че не взима мерки за защита на еврейското население, а използва обстановката за приемането на редица дискриминационни закони. На 7 април 1933 г., една седмица след бойкота, концепцията за расовите различия между евреите и германците е официално оповестена чрез приемането на първия дискриминационен закон⁶⁸ – „Закон за възстановяването на професионалните граждански служби“. В него се казва, че „служители, които не са с арийско потекло, се уволняват...“⁶⁹. На практика този закон е нарушение на Ваймарската конституция от 11 август 1919 г., в която според чл. 128.: „Всички граждани на държавата без разлика са избираеми за граждански служби...“⁷⁰. В чл. 129. се казва, че „установените права по професии са неприкосновени“⁷¹. Този закон, както и другите ранни закони, се отнася не само до еврейското население на Германия, а и до всички политически опоненти на НСГРП. Посредством тези актове са погасени правата на комунисти, социалдемократи и евреи. Законът от 7 април поставя началото на легалното им изолиране от обществото. Трябва да се спомене обаче фактът, че в този правен акт е включен и един параграф, според който принудителното пенсиониране и уволняването „не се прилага за служители, които са постъпили на работа преди 1 август 1914 г. или които са се сражавали във войната на страната на Райха или срещу неговите врагове, или чиито бащи или синове са убити във войната“⁷². Тази отстъпка от страна на нацистите е допусната поради настояване на Хинденбург, който в писмо до Хитлер от 4 април защитава евреите,

борили се за честта на Германия. „Аз мисля, че обществените служители, съдиите, учителите и адвокатите, които са били ранени във войната или са били войници на фронта, или са синове на такива, които са загинали или имат синове, паднали в битка, трябва да имат възможността да продължат да упражняват техните професии“⁷³ – пише президентът.

Терминът „неариец“ е дефиниран за първи път в германското законодателство на 11 април 1933 г., когато е приета Добавка към Закона за възстановяване на професионалните граждански служби. Тази класификация се използва във всички следващи закони, касаещи евреите, до приемането на Нюрнбергските закони през септември 1935 г. Според указа от 11 април „неарийци“ са евреи, покръстени евреи, техните деца, внуци и правнуци, деца и внуци от смесени бракове, дори ако те са християни⁷⁴.

Правителството оповестява разпускането на всички граждански организации, „които не са арийски“. Законът от 7 април се прилага спрямо: държавните чиновници в Райха, държавната и местната администрация; служители в социалното осигуряване; съдии и прокурори; нотариуси; учители и преподаватели и т. н.

Германските градове се съревновават за новия „Арийски идеал“ с фанатична устременост. Във Франкфурт например на учителите евреи е забранено да преподават в университетите, на актьорите евреи – да излизат на сцена, а на музикантите – да свирят на концерти.

Базирайки се на безумната теория за „чистота на расата“, Хитлер разделя германските граждани на две групи. Във „Фьолкишер Беобахтер“ е публикувано изказване на Фюрера пред Лекарския съюз, в което той твърди: „Най-големите достижения в интелектуалния живот никога не могат да бъдат създадени от представителите на чужда раса, а само от такива, които са обладани от арийски и германски дух.“⁷⁵

През април с. г. са приети още няколко дискриминационни закони, които постепенно изключват евреите от обществения живот в Германия. Това са Законът относно приемането в правните професии, с който приблизително 3000 евреи адвокати, съдии и прокурори остават без работа; Указът относно лекарските служби и Указът относно зъболекари и зъботехници с национална здравна застраховка, с които медицината става забранена област за евреите⁷⁶.

За терор над политическите опоненти, свещеници, комунисти, хомосексуалисти и евреи новото правителство създава концентрационни лагери в Естервеген и Захсенхаузен, като „филиали“ на Дахау. В началото на април 1933 г. в баварския концлагер попадат близо 1000 евреи, а много германски граждани, противници на режима, са въдворени без съд и присъда.

Английският посланик в Берлин Х. Ръмбълд изразява искреното си възмущение от условията в концентрационните лагери. На 12 април 1933 г. в Дахау умират 4-има евреи в „резултат на преднамерен садизъм“⁷⁷. В писмо до дипломатическата колегия той отбелязва: „Нацистката революция разкрива едни от най-лошите качества на германския характер, а именно – отмъстителност и бруталност, стигащи в много случаи до зверщина.“⁷⁸

Германските евреи действат по най-добрия начин за подобряване на своето положение. На 13 април група от еврейски банкери, общественици и ционисти създават в Берлин Централно бюро за подпомагане и възстановяване. В същия ден обаче в Берлинския университет се появяват позиви „срещу негерманския дух“. „Нашият най-опасен опонент – се казва в тях – е еврейнът. Той може да мисли само по еврейски. Ако пише на немски, лъже. Германецът, който пише на немски и мисли на еврейски е предател.“⁷⁹

На 25 април е приет Закон срещу препълването на германските училища и университети, чрез който се елиминират „студентите неарийци“⁸⁰. Това е особено важен закон, тъй като чрез него нацистите поставят под свой контрол младежта – бъдещето на Третия райх. Както казва самият Хитлер: „В чиито ръце е младежта, в неговите ръце е бъдещето. Ние, старите, сме обработен материал. [...] Погледнете тези юноши и младежи! Какъв материал! С тях ще мога да създам новия свят.“⁸¹ Сложен е край на Ваймарския стил на обучение. Подобно на всички други области – изкуство, наука и т. н., и нацисткото образование служи за популяризиране на идеята за „висшата раса“, призвана да управлява „низшите“⁸². Хитлер не само поставя под контрола на своята партия цялата образователна система, а и я превръща в част от пропагандата, създавайки по този начин „армия от послушници, боготворящи своя водач...“⁸³. Нацистският образователен модел прекъсва една традиция, чиито корени започват още от Средновековието. „Човекът – казва Хитлер – е резултат от образование, което е формирано в продължение на стотици хиляди години. Днес той трябва да се започне наново.“⁸⁴ Целта на националсоциализма е да „освободи“ човека от изгражданите хиляди години наред религиозни и философски догми. Неговото истинско обучение – националсоциалистическото – ще започне, когато той се превърне отново в дивак и така, необременен от остарелите идеологии, ще се превърне в едно добре оформено зъбно колело от нацистката машина. На 13 февруари 1938 г. министърът на образованието Бернард Руст пише във „Фьолкишер Беобахтер“: „Функцията на цялото образование е да създава нацисти.“⁸⁵ В една официална публикация на същия министър – „Образование и инструкции“ – се разяснява на какво да се наблегне в училищата. Първото ударение се поставя върху факта, че нацията е кръвна общност и ученикът трябва да чувства върховенството на нордическата германска раса. Освен това децата трябва да бъдат научени, че нацията е бореща се, работеща и идеологическа общност⁸⁶.

Курсовете по антисемитизъм са регулярна част от образователната система – като се започне от основните училища и се стигне до университетите⁸⁷.

За това, как са се спазвали инструкциите на Фюрера и министъра на образованието Руст, разказва Грегор Цимер, директор на Американското училище в Берлин в книгата си „Образование за смърт“⁸⁸. Като типичен пример за използването на расистки методи в преподаването Цимер описва едно свое посещение в хамбургско училище. Учителят говори за

„расовите грешки“ на отделни страни – Франция, Русия, Чехословакия и др. Накрая показва на учениците един албум, в който има фотографии на видни американци, между които и на президента на САЩ Рузвелт. Идеята на тези снимки е да разкрие „семитската“ кръв на политическите лидери на Съединените щати, а отгук се определя и тяхната основна цел – американците са неприятел на Германия, защото преобладаващата част от техните лидери са евреи. Освен това на децата се обяснява, че безработицата в САЩ е много висока, защото евреите заемат водещи позиции в американското общество. Отговорът на учениците е в синхрон с преподаваното – „Смърт на евреите!“⁸⁹.

За да е пълна картината за нацисткото образование и неговите методи, трябва да се обърне внимание и на издаваните детски книги. През 1938 г. „Дер Шурмер“ публикува един от най-популярните разкази за ученици, носещ заглавието „Отровни гъби“ от Ернст Хаймер. Историята започва с разговор между майка и син за съществуването на добри и лоши хора, така както има ядивни и отровни гъби. На въпроса на майката знаели кои хора са лоши, малкият Франц извиква: „Разбира се, мамо! ... Това са евреите!“⁹⁰. Истории за злините, които са причинили евреите на германския народ, изпълват както букварите на малките ученици, така и учебниците на студентите. Антиеврейската пропаганда прониква във всички клонове на образованието. Децата се учат как да разпознават евреина по неговите устни, нос, очи и т. н.

Експулсирането на еврей от университетите е тотално. От висшите учебни заведения са изгонени много видни учени. Така например от професорското място е лишен носителът на Нобелова награда за химия Фриц Хабер, а един от най-големите умове на ХХ в. Алберт Айнщайн избира изгнанието. „Ние не искаме да бъдем страната на Гьоте и Айнщайн“, декларира берлинският нацистки вестник „Локал Анзейгер“ на 7 май 1933 г., противопоставяйки „културния“ гений на Гьоте срещу „варварското“ еврейство на Айнщайн⁹¹. Един от учените, който гордо влиза в редиците на последователите на Адолф Хитлер, е Филип Ленард – известен физик и Нобелов лауреат. Въпреки че негов учител и ментор е професорът с еврейски произход Хайнрих Херц, Ленард става страстен антисемит след януари 1933 г. Нещо повече – той е основател на *германската физика* (Deutsche Physik), която трябва да се противопостави на постиженията на еврейската физика, представена от Айнщайн⁹². Според спомените на един друг германски физик и Нобелов лауреат за 1919 г. Йоханес Старк в края на 20-те години „Аз обяснявах с тъга в гласа... за еврейската зараза в търговията, икономиката, политиката, пресата и науката. Очите на Ленард пламнаха... и той каза: „Ето защо евреите трябва да бъдат изхвърлени от центъра на Земята.“⁹³ Йоханес Старк също отрича постиженията на Алберт Айнщайн. При встъпването си в длъжност в Института Ленард към Хайделбергския университет на 13 декември 1935 г. той казва следното: „Евреите искат да представят него [Айнщайн] за най-великия физик на всички времена. Теорията на Айнщайн за относителността не е нищо друго освен събиране на изкуствени фор-

мули, базирани на произволни дефиниции и трансформации на пространството и времето... Еврейският формализъм в науката е отхвърлен...⁹⁴ През 1934 г. Старк прави доста симптоматично изказване. Той прави връзка между военните разработки и расовата политика на нацистите, която по това време е още в начален стадий. Според него науката ще помогне за осъществяване на „народно-политическите“ мерки за почистване на обществото от „еврейската зараза“⁹⁵.

Основните инструменти, чрез които НСГРП успява да проникне в германските университети, са Националсоциалистическия германски студентски съюз и Съюзът на университетските преподаватели. Още в първите месеци на 1933 г. Саксонската организация на националсоциалистическите германски учители публикува „обет за вяръност“, подписан от деветима професори, някои от тях ректори на университети⁹⁶. Техните изказвания, събрани в книга, са адресирани към „целия свят“ с апел към световната интелигенция да се бори за свобода, чест, справедливост и мир заедно с Адолф Хитлер. Ректорът на Берлинския университет проф. д-р Ойген Фишер завършва своето обръщение: „За водача, привет и победа!“⁹⁷.

Студенти нацисти изгонват от аудиторията, в която чете лекция, професора по гражданско право Мартин Волф.

Ханс Науман, известният литературен и културен историк, одобрява изгарянето на книги в Бон през май 1933 г. Когато поема поста ректор на Бонския университет през 1934 г., той завършва речта по повод въспяването му в длъжност с възхвала на „човека с любимото име“ „нашия фюрер“⁹⁸.

Дългият списък с имена на учени, поддръжници на нацизма идва да покаже, че националсоциалистическите идеи не са чужди на германските университети още в първите месеци след поемането на канцлерския пост от Хитлер.

Освен чрез пропагандата и законодателната дейност идеологическото „почистване“ на обществото от вредни идеи се води и с други методи. На 10 май 1933 г. под личното ръководство на министъра на пропагандата Гьобелс пред сградата на операта в Берлин са изгорени на масова клада над 20 000 книги, сред чиито автори има много евреи. Между тях изпъкват имената на Анри Барбюс, Леон Блум, Иля Еренбург, Лион Фойхтвангер, Зигмунд Фройд, Карл Маркс, Ерих-Мария Ремарк и много други⁹⁹. Гьобелс държи реч, в която се казва: „Тези пламъци не осветяват само окончателния край на една ера. Те осветяват също началото на новата ера.“¹⁰⁰ Пророчески се оказват думите на поета Хайнрих Хайне, изречени преди повече от 100 години: „Тези, които започват с изгаряне на книги, ще завършат с изгаряне на хора!“¹⁰¹.

Процесът на „нацификация“ обхваща всички структури на властта и цялото германско общество. На 26 април 1933 г. тайната държавна полиция става нацистка и е преименувана на Гестапо (Geheime Staats Polizei). През 1936 г. Гестапо, политическата и криминалната полиция и службата за сигурност при СС се сливат, а тяхната мрежа от доносници

се разпространява сред цялото общество¹⁰². Диктатурата вече притежава всички лостове на властта: службата по сигурността – SS; разузнаването – SD; тайната полиция – Гестапо, и концентрационните лагери. Съдилищата, процесите, адвокатските защиты и апелативните съдилища остават в миналото. Изграждането на пълна диктатура завършва на 14 юли 1933 г., когато в Германия се забраняват всички други партии освен Националсоциалистическата.

Наред с изграждането на тоталитарна държава Хитлер провежда и активна законодателна дейност, насочена срещу неговия основен враг – евреите. До края на 1933 г. и през цялата 1934 г. са приети множество юридически актове, с които общественно-икономическите позиции на евреите са ограничени. Всички те представляват на практика изпълнение на нацистката програма от 23 февруари 1920 г. В точка 7. от нея се иска „принадлежащите към чужди нации (неподаници)... да бъдат изгонени от Райха“¹⁰³. В унисон с това на 14 юли 1933 г. е приет Закон относно отменянето на натурализацията и анулиране на германското гражданство¹⁰⁴. Това е и първата атака срещу притежаването на германско гражданство. Чрез този закон се отменя гражданството на натурализирани „неарийци“, а тяхната собственост се конфискува. „Неарийците“ с германски произход все още не са подложени на тотална атака, както става в следващите години. Цитираният правен акт е допълнен с един друг, приет на 23 март 1934 г. – Законът за експулсация от Райха, според който на депортиране подлежат тези чужденци, които нямат германско гражданство¹⁰⁵. Най-потърпевшата група е тази на полските евреи.

Годишите 1933 и 1934 г. могат да бъдат разглеждани като период на подготовка за приемането на Нюрнбергските закони през септември 1935 г. През тези две години се приемат основните правни актове, които постепенно изключват евреите от социалния живот на Германия. Макар все още да се смятат за германски граждани, техните права са толкова ограничени, че на практика те не участват реално в живота на държавата. До партийния конгрес в Нюрнберг през 1935 г. неарийското население – в по-голямата си част еврейско – е изключено от издателския и журналистическия бранш по силата на Закона от 4 октомври 1933 г., забранено му е да притежава земя със Закона, регулиращ селските имоти, приет на 29 септември 1933 г., а евреите са изключвани от различни частни и граждански организации. Така например през август 1933 г. юдеи са изключени от Съюза на глухите. На 14 юни 1934 г. е постановено, че нееврейка съпруга на еврейин е „жена на расов замърсител“¹⁰⁶.

В края на 1934 г. повече от 50 хиляди евреи напускат Германия. Остават около 450 хиляди. Десет години по-късно двама историци, Ариех Тартаковер и Курт Гросман, специалисти по бежанския въпрос, пишат за 1933 и 1934 г.: „През този първи период бежанското движение имаше колеблив характер. Много мислеха, че антиеврейските ексцесии ще отминат...“ и върлуващият антисемитизъм ще остане в миналото. Дори съществуват случаи, при които евреи, „неспособни да се приспособят в чужбина“, се завръщат в Германия¹⁰⁷.

Първите месеци на 1935 г. изглеждат на някои като края на екстремизма на нацистите. В Дахау броят на арестуваните е доста намален и повечето от евреите, интернирани там през 1933 г., са освободени. След тринадесетте смъртни случаи на евреи в лагера през 1933 г., през 1934 г. в Дахау е убит само един. През следващите десет месеца в лагера няма смъртен случай на евреин – до смъртта на студента Макс Ханс Кон¹⁰⁸.

На 1 март 1935 г. след проведения плебисцит Саар става интегрална част от хитлеристка Германия. Всичките 5000 евреи от тази област предпочит емиграцията в Белгия и Франция и приемат съотв. белгийско или френско гражданство. Вътре в Германия около 20 хиляди евреи напускат градовете и селата, в които не са желани, и търсят убежище в Берлин. Както изглежда, едната възможност за спасение е бягството от настъпилата „буря“. Другата възможност е емиграцията.

До края на август 1935 г. повече от 75 000 евреи напускат Германия. Част от тях са евреи само по нацистките схващания и терминология – т. нар. „християни неарийци“. Една голяма част от тези бежанци – около 30 000 – отиват в Палестина. 9000 заминават за САЩ; няколко хиляди емигрират във Великобритания, а други – в Южна Африка, Канада и Австралия. Хиляди намират убежище във Франция, Белгия и Холандия, в Австрия и Чехословакия¹⁰⁹.

В Германия остават по-малко от една четвърт от евреите. Те са лишени от възможността да изкарват прехраната си поради бойкоти, декрети или просто заради насилието. Повече от 10 000 здравни и социални работници са изгонени от постове им, 4000 адвокати са лишени от правото да практикуват професията си, 2000 лекари са изгонени от болниците и клиниките, на още толкова актьори, певци и музиканти е забранено да работят на сцена. Уволнени са над 12 000 редактори и журналисти, а така също и 8000 университетски преподаватели и учители¹¹⁰.

През юли 1935 г. в Берлин започват „спонтанни“ антиеврейски протести, при които няколко юдеи са пребити. Появява се една статия, озаглавена „Да приключваме с евреите“, която предупреждава германските момичета да се осъзнаят и да „не излизат повече с евреи“. „Германски жени, ако купувате от евреи, германски момичета, ако излизате с евреи, то всички вие предавате своя германски народ и неговия фюрер, Адолф Хитлер, и извършвате грях срещу вашата нация и нейното бъдеще!“¹¹¹

Голяма част от евреите в Германия не са „чисти“ юдеи – дори и в собствените си очи. Някои от тях са деца на евреи, приели Христовата религия. Други са трето и дори четвърто поколение християни. Както е известно обаче, Хитлер тълкува „евреин“ в контекста на въпроса за расата, за „чистотата“ на кръвта, акцентирайки върху „покуварата“ на праотците на евреина, която прави невъзможно той сега да бъде „истински“ германец, член на „народа“. Тези примитивни концепции стават боен зов на нацията и идея фикс на водачите¹¹².

През изминалите две години и половина от управлението на НСГРП (от 30 януари 1933 г. до септември 1935 г.) Хитлер и обкръжаващите го насочват вниманието си главно към решаването на икономически и по-

литически проблеми с вътрешногерманско и международно значение. Тези месеци са наситени със събития. На 19 октомври 1933 г. Германия напуска Обществото на народите, на 30 юни 1934 г. в „нощта на дългите ножове“ са избити всички най-видни ръководители на шурмовите отряди, в това число и страховитият Ернст Рьом, а на 16 март 1935 г. е въведена задължителна военна служба, което на практика представлява анулиране на Версайския договор. Това, че еврейският въпрос е оставен на заден план, съвсем не означава, че е забравен. Той отново излиза на преден план през септември 1935 г. Окрилен от политическите си победи във вътрешен и международен аспект, Хитлер решава, че е дошло времето и на „расовия“ враг. Така по време на поредния партийен конгрес, наречен „Конгрес на свободата“, провеждан в Нюрнберг, по нареждане на Фюрера се изготвят два закона, които не само отнемат гражданските права на евреите, а и ги отделят като различна „расова общност“. Издадените до септември 1935 г. закони не определят точно понятието „неариец“, което води до редица затруднения при прилагането им спрямо еврейството. Нюрнбергските закони представляват завършителното звено в нацисткото антисемитско законодателство, започнало през април 1933 г. Те лишават евреите от техните права, принуждават ги да живеят като изгнаници и в крайна сметка се слага край на еврейската еманципация в Германия. Това всъщност е реализиране на стара цел на Хитлер и неговата партия още от годините на Kampfzeit.

Първият от двата закона, приети на 15 септември 1935 г. в Нюрнберг, носи наименованието „Закон за предпазване на кръвта и на германската чест“, или Blutschutzgesetz. Ето и неговото съдържание:

„Преамбюл:

Твърдо убеден, че чистотата на германската кръв е предпоставка за просперитета на германския народ и обладаван от непреклонната воля преди всичко да защити бъдещето на германската нация, Райхстагът единодушно прие следния закон:

Параграф 1

1. Забраняват се браковете между евреи и германски граждани или сродни по кръв. Такива бракове са нищожни дори и в случаите, когато, за да се заобиколи закона, са сключени в чужбина.

[...]

Параграф 2

Забраняват се извънбрачните връзки между евреи и германски граждани или сродни по кръв.

Параграф 3

Не се разрешава на евреите да приемат на работа в своите домакинства германски граждани или сродни по кръв от женски пол под 45 години.

Параграф 4

На евреите се забранява вдигането на националното знаме и носенето на националните цветове. Упражняването на това право е защитено от държавата.

Параграф 5

1. Противопоставилият се на забраната на параграф 1 се наказва със затвор.

2. Нарушителят на разпорежданията на параграфите 3 и 4 се наказва с глоба или затвор до една година.¹¹³

Чрез този закон германското население за първи път е разделено на две групи – германци и евреи. Употребяваният до този момент термин „неариец“ се замества с евреин. Blutschutzgesetz представлява законова обосновка на „расовата теория“. Според него чистотата на германската (т. е. арийската) кръв е абсолютно необходимо условие за просперитета на нацията.

Същия ден, на 15 септември 1935 г., в Нюрнберг е приет и Закон за германското гражданство:

„Параграф 1

Гражданин е този, който принадлежи към отбранителния съюз на Германския райх и въз основа на това му е особено задължен.

Гражданството се придобива въз основа на разпоредбите на закона за гражданството.

Параграф 2

1. Гражданин на Райха е само този германски гражданин или сроден по кръв, който чрез своето държание доказва, че е годен и решен да служи вярно на германския народ и Райх.

2. Право на германско гражданство се придобива чрез удостоверяване на документа за граждански права.

3. Гражданинът на Райха е единственият носител на пълни политически права съобразно разпорежданията на законите.¹¹⁴

Този закон също разделя германското общество. Този път обаче разделянето става на политическа основа. Започва да се прави разлика между германски поданик (Staatsangehoeriger) и гражданин на Райха (Reichsbuerger). Към първата група естествено се отнасят евреите, които са лишени от всякакви политически и граждански права. В съставената през февруари 1920 г. програма на Националсоциалистическата партия Хитлер и сподвижниците му формулират изискванията си за поданик на държавата. Такъв може да бъде „само този, който има германска кръв... Никой евреин не може да бъде народен другар“, т. е. поданик на Райха¹¹⁵. Петнадесет години по-късно тази формула става реалност. Нюрнбергските закони дават ясно да се разбере, че оттук нататък евреите вече не са част от германския живот. Лишени са от равенство пред закона и нямат граждански права. Отнет им е шансът да бъдат интегрална част от германското общество, в което няколко поко-

ления играят активна роля, но за две години и половина са брутално изхвърлени¹¹⁶.

На 16 септември 1935 г. „Ню Йорк Хералд Трибюн“ излиза със заглавие „Срамът на Нюрнберг“. Според статията приемането на двата закона е „забележителна победа за яростното антиеврейско крило на нацистката партия, водено от Юлиус Щрайхер“, и почти пълна реализация на антисемитската част от програмата на НСГРП¹¹⁷. Отзвук от приемането на двата противоеврейски закона има и на страниците на лондонския „Таймс“, според който пълното лишаване от граждански права и сегрегацията спрямо еврейското население в Германия се сравнява с методите, прилагани през Средновековието¹¹⁸. Според Върховния комисар по бежанския въпрос Джеймс Макдоналд крайната цел на нацистката политика е „пълна ликвидация на всички икономически инициативи и предприятия, собственост на евреи“¹¹⁹. На 6 октомври 1935 г. двама англичани – Ерик Милс, пълномощник по миграцията и статистиката в Палестина, и Франкс Фоли, служител в паспортната служба в Берлин, се срещат с членове на германското Министерство на икономиката, с които говорят за финансовите аспекти на емиграцията на евреи в Палестина. В доклад до Форин офис в Лондон те пишат: „Очевидно германската политика има за цел да елиминира евреите от живота в Германия и нацистите не се интересуват как ще стане това. Смъртта и емиграцията имат грижата.“¹²⁰

Разграничението между евреи и арийци, което се въвежда посредством тези два юридически акта, води до необходимостта от точно определение на двете понятия. Д-р Герхард Вагнер, шеф на Германската медицинска асоциация, предлага за евреи да се счита всеки, който има дори една осма семитска кръв. Това предложение е отхвърлено, тъй като на практика голяма част от германците имат една осма еврейска кръв¹²¹. Закононото уреждане на този проблем се извършва чрез прокарването на „Първо допълнително постановление към Закона за гражданството“ от 14 ноември 1935 г. Според него Нюрнбергските закони от септември важат за тези, които имат чиста или 3/4 семитска кръв. За евреи са смятани тези, които изповядват юдаизъм, имат брак с еврей или пък са деца с един еврейски родител. Чрез тази добавка се въвежда нов правен термин – Mischling (буквално „хибрид“), т. е. човек със смесен произход. Законите ограничават, въведени през септември, се отнасят както за чисти евреи, така и за Mischling. Нито една от двете групи няма право да гласува или да заема държавен пост¹²². Според статистическите данни, представени от Рудолф Хес, през 1936 г. в Германия живеят около 500 000 чисти евреи и около 300 000 „хибриди“¹²³.

След Нюрнберг и след като евреите са поставени извън закона, въпросът за произхода става особено важен. Всеки, който иска да заеме правителствен пост или някаква държавна длъжност, трябва да представи рождените свидетелства не само на своите родители, а и на своите пра-родители. Затова след 1935 г. рожденото свидетелство става най-важният документ в Райха.

През 1932 г. някои вестници в Германия смятат, че „ако някога нацистите вземат властта – тяхната антиеврейска демагогия ще се срути“¹²⁴. Никой не вярва на Хитлеровите закани за създаването на „пречистен“ от евреи (judenrein) Трети райх. Германските политически среди не взимат насериозно идеологическите бълнувания на лидера на НСГРП за чиста раса и елиминация на „семитите“. Затова думите на В. Валентайн, че „историята на Хитлер е история на едно подценяване“¹²⁵, за пореден път намират потвърждение.

По време на тези първи години от нацисткото управление въображаемото еврейско зло пропива въздуха. То е израз на цялото нещастие, сполетяло държавата – поражението на Германия в Първата световна война, унижението, което преживява страната след нейния край. Всичко това изисква създаването на образа на врага, виновен за нанесената обида и за съществуващата мизерия в страната. Лидерът на НСГРП успява да използва общественото недоволство и, подчинявайки го на своите възгледи, изгражда образа на националния враг. Евреинът (der Jude) е екзистенциална заплаха, която е толкова реална, колкото и вражеската армия, разположена на границата на Германия. Ролята на „масите“ в тоталитарните режими е широко дискутирана тема в историческата литература. Според един от най-авторитетните автори, изследващи подобни общества – Хана Аренд – „нито той [Хитлер], нито Сталин биха успели да задържат властта си над многомилionenни населения, да преживеят не една и две вътрешни и външни кризи..., ако нямаха доверието на масите“¹²⁶. Уместен тук е въпросът дали Хитлер би станал канцлер и неговата омраза към евреите би се превърнала в държавна политика, ако антисемитизмът на германците не бе толкова силен?

БЕЛЕЖКИ

¹ Documents on Nazism 1919–1945. London, 1974; Documents on British Foreign Policy, 1919–1939. Vol. 1. London, 1949; Kühnl, R. Der deutsche in Quellen und Dokumenten. Köln, 1975; Хитлер говори. Т. 1–2. С., 1943.

² Вийбе, Ф. Германия и еврейският въпрос. С., 1940.

³ Шикерт, К. Еврейският въпрос. С., 1943.

⁴ Въпреки че е официален биограф на Уинстън Чърчил, той е автор и на много трудове с еврейска тематика – „Аушвиц и съюзниците“ (1981); „Атлас на Холокоста“ (1982); „Евреите на надеждата“ (1984) и много други. В настоящата студия е използвана неговата книга „Холокостът“ (1986).

⁵ Schleunes, K. The Twisted Road to Auschwitz. London, 1972.

⁶ Goldhagen, D. Hitler's Willing Executioners. London, 1998.

⁷ Johnson, P. A History of the Jews. New York, 1987.

⁸ Hilberg, R. The Destruction of the European Jews. New York, 1961.

⁹ Fest, J. The Face of the third Reich. New York, 1970.

¹⁰ Shirer, W. The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany. New York, 1992.

¹¹ Семков, М. Европа и фашизмът. С., 1979; Фашизмът. С., 1989; Крачунова, Д. Тоталитаризмът – власт и пропаганда. С., 1999.

- ¹² Bloch, A. The Law. – In: The Black Book: The Nazi Crime against the Jewish People. New York, 1981.
- ¹³ MacClemman, F. Conspiracy. – In: The Black Book: The Nazi Crime against the Jewish People. New York, 1981.
- ¹⁴ Schleunes, K. Цит. съч., с. 53.
- ¹⁵ Цит. по: Johnson, P. Цит. съч., с. 482.
- ¹⁶ Цит. по: Johnson, P. Цит. съч., с. 482.
- ¹⁷ MacClemman, F. Цит. съч., с. 14.
- ¹⁸ Цит. по: Johnson, P. Цит. съч., с. 482.
- ¹⁹ VIA Internet: [http://www.us-israel.org/Holocaust Hitler's First Antisemitic Writing.html](http://www.us-israel.org/Holocaust/Hitler's%20First%20Antisemitic%20Writing.html)
- ²⁰ Johnson, P. Цит. съч., с. 484.
- ²¹ Schleunes, K. Цит. съч., с. 70.
- ²² Пак там.
- ²³ Johnson, P. Цит. съч., с. 484.
- ²⁴ Семков, М. Европа и фашизмът, с. 195.
- ²⁵ Gilbert, M. The Holocaust. London, 1986, p. 32.
- ²⁶ Schleunes, K. Цит. съч., с. 66.
- ²⁷ Пак там.
- ²⁸ Пак там, с. 69.
- ²⁹ Семков, М. Европа и фашизмът, с. 197.
- ³⁰ Gilbert, M. Цит. съч., 32–33.
- ³¹ Энциклопедия Третьего рейха. М., 1996, с. 210.
- ³² Пак там.
- ³³ Семков, М. Европа и фашизмът, с. 199.
- ³⁴ Пак там.
- ³⁵ Goldhagen, D. Цит. съч., с. 90.
- ³⁶ Цит. по: Gilbert, M. Цит. съч., с. 33.
- ³⁷ Пак там.
- ³⁸ Documents on Nazism, 1919–1945, с. 460.
- ³⁹ Gilbert, M. Цит. съч., с. 33.
- ⁴⁰ Goldhagen, D. Цит. съч., с. 92.
- ⁴¹ Schleunes, K. Цит. съч., 71–72.
- ⁴² Documents on Nazism, 1919–1945, с. 461.
- ⁴³ Пак там.
- ⁴⁴ Schleunes, K. Цит. съч., с. 40.
- ⁴⁵ Вийбе, Ф. Цит. съч., с. 23.
- ⁴⁶ Пак там.
- ⁴⁷ Пак там, с. 24.
- ⁴⁸ Крачунова, Д. Цит. съч., с. 5.
- ⁴⁹ Gilbert, M. Цит. съч., с. 34.
- ⁵⁰ Цит. по: Gilbert, M. Цит. съч., с. 35.
- ⁵¹ Schleunes, K. Цит. съч., с. 87.
- ⁵² Documents on British Foreign Policy 1919–1939. Vol. 1, p. 25.
- ⁵³ Schleunes, K. Цит. съч., с. 85.
- ⁵⁴ Пак там, с. 87.
- ⁵⁵ Пак там, с. 93.
- ⁵⁶ Пак там.
- ⁵⁷ Цит. по: Schleunes, K. Цит. съч., с. 93.
- ⁵⁸ Пак там, с. 94.
- ⁵⁹ Цит. по: Семков, М. Европа и фашизмът, с. 142.
- ⁶⁰ Пак там.
- ⁶¹ Пак там.
- ⁶² Лъбон, Г. Психология на тълпите. С., 1995, с. 29.
- ⁶³ Пак там.
- ⁶⁴ Крачунова, Д. Цит. съч., с. 46.

- 65 Лъбон, Г. Цит. съч., с. 144.
- 66 Крачунова, Д. Цит. съч., с. 62.
- 67 Пак там.
- 68 Bloch, A. Цит. съч., с. 85.
- 69 Documents on Nazism, 1919–1945, 229–230.
- 70 Цит. по: Schleunes, K. Цит. съч., с. 92.
- 71 Пак там, с. 95.
- 72 Documents on Nazism, 1919–1945, 229–230.
- 73 Цит. по: Schleunes, K. Цит. съч., с. 95.
- 74 Bloch, A. Цит. съч., с. 85.
- 75 Цит. по: Gilbert, M. Цит. съч., с. 36.
- 76 Bloch, A. Цит. съч., 86–87.
- 77 Gilbert, M. Цит. съч., 36–37.
- 78 Пак там, с. 36.
- 79 Пак там, с. 37.
- 80 Bloch, A. Цит. съч., с. 87.
- 81 Цит. по: Энциклопедия Третьего рейха, с. 353.
- 82 McClellan, F. Цит. съч., с. 33.
- 83 Крачунова, Д. Цит. съч., с. 89.
- 84 Цит. по: McClellan, F. Цит. съч., с. 39.
- 85 Пак там, с. 39.
- 86 Пак там, с. 41.
- 87 Пак там.
- 88 Пак там, с. 42.
- 89 Пак там, 42–43.
- 90 Documents on Nazism, 1919–1945, 469–470.
- 91 Цит. по: Gilbert, M. Цит. съч., с. 38.
- 92 Weinreich, M. Hitler's Professors: The Part of Scholarship in Germany's Crimes against the Jewish People. New Haven, 1999, p. 11.
- 93 Пак там, с. 12.
- 94 Пак там.
- 95 Пак там, с. 13.
- 96 Пак там.
- 97 Пак там.
- 98 Пак там, с. 16.
- 99 Семков, М. Фашизмът, с. 202.
- 100 Хитлер говори. Т. I. С., 1942, с. 65.
- 101 Цит. по: Bloch, A. Цит. съч., с. 88.
- 102 Пак там.
- 103 Gilbert, M. Цит. съч., с. 44.
- 104 Цит. по: Gilbert, M. Цит. съч., с. 44.
- 105 Пак там, 44–45.
- 106 Пак там, с. 47.
- 107 Пак там.
- 108 Цит. по: Gilbert, M. Цит. съч., с. 45.
- 109 Пак там, с. 47.
- 110 Цит. по: Kühnl, R. Цит. съч., 270–272.
- 111 Пак там, с. 272.
- 112 Хитлер говори. Т. I, с. 64.
- 113 Gilbert, M. Цит. съч., 47–48.
- 114 Пак там, с. 48.
- 115 Пак там.
- 116 Цит. по: Bloch, A. Цит. съч., с. 89.
- 117 Цит. по: Gilbert, M. Цит. съч., с. 48.
- 118 Schleunes, K. Цит. съч., с. 127.

¹¹⁹ Bloch, A. Цит. съч., с. 92.

¹²⁰ Schleunes, K. Цит. съч., с. 129.

¹²¹ Пак там, с. 70.

¹²² Цит. по: Семков, М. Фашизмът, с. 229.

¹²³ Goldhagen, D. Цит. съч., с. 88.

¹²⁴ Schleunes, K. Цит. съч., с. 70.

¹²⁵ Цит. по: Семков, М. Фашизмът, с. 229.

¹²⁶ Аренд, Х. Тоталитаризмът. С., 1993, с. 22.